

ВЕРСКИ ТУРИЗМ И НЕГОВАТА ВАЖНОСТ

Цане котески¹, Перпарим Кахили², Флори Асани³

¹Проф.д-р Цане Котески, Универзитет „Гоце Делчев - Штип, Факултет за туризам и бизнис логистика-Гевгелија, cane.koteski@ugd.edu.mk

²Студент на трет циклус докторант, Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет Гоце Делчев, Штип, Северна Македонија, perparim.qahili@gmail.com

³Студент на трет циклус студии на Универзитетот во Битола Св.Климент Охрид, Факултет за туризам и угостителство Охрид, floriasani@hotmail.com

Апстракт

Верските верувања уште од минатото имале големо влијание врз животот и активноста на човекот и како такви сè уште има влијание, исто така во рамките на развојот на туризмот. Трудот го отсликува влијанието на религиозните верувања врз движењата на туристите во земјата, регионот и светот. Религиозниот туризам со најголемо влијание во светот го има: Хаџ туризмот во Саудиска Арабија, кој секоја година брои милиони ации (туристи) од различни земји во светот. Религиозните ритуали на Ватикан предизвикуваат голема привлечност за посетителите од католичката и Константинопол за христијанската вероисповед, кои исто така ги следат молитвите што ги нудат нивните духовни водачи. Ширењето и влијанието на религиозните верувања на далечниот исток (Кина и Индија) кои брои милиони движења со цел ацилак и активности се поврзани со верскиот туризам. Религиозните причини тие се значајни ирационални фактори за учество во туристички патувања како Рим, Мека, Медина, Константинопол, Ерусалим и други важни верски центри.

Според меѓународната статистичка дефиниција, туристичките патувања ги вклучуваат оние мотивирани верници од рекреација во строга смисла, како и многу други, дури и од религиозни причини. Во текот на последните децении, оваа миграција почна да го привлекува вниманието на туристичките истражувачи. Со децении луѓето патувале во религиозните места. Меѓутоа, во античко време, патувањето било дозволено само за луѓето од највисоките нивоа на општеството.

Овие луѓе претходно бараа култура, етничка припадност, религија и рекреативни активности за да уживаат во нивните патувања. Во модерното време, верскиот туризам стана важен пазар.

Клучни зборови: верски туризам, католици, православни, муслимани, религиозни верувања.

Вовед

Денешниот религиозен и духовен турист се смени од ација од минатиот век, кој патуваше само од религиозни причини со откупни трошоци за своето сместување и храна и без грижа за неговата удобност или забава. Ова беше случај за сите ации од секоја религија. Што се однесува до ацилакот во исламските свети места, верниците уште помалку внимаваа на состојбата на нивното сместување за време на нивното духовно престојување.

Туризмот е поврзан со различни науки, како што се економијата (за нејзините ефекти врз економијата), социологијата (за нејзиниот социјален аспект), психологијата (за потрага по индивидуални или групни мотиви), географијата (за нејзината просторна содржина), историјата (за вредностите што ги носи во оваа област), религиозните науки и се што е во центарот на туристичкиот феномен е човечкото присуство.

Во светот најстариот религиозен туризам започнува од Саудиска Арабија, каде што европејците од првите Арапи користеле алгебра, хемија, медицина, градежништво итн., додека египќаните ја користеле изградбата на пирамидите од нивната античка градба кога се претпоставува дека во таа земја се спуштиле вонземјани и добиле знаење од нив. Според научните истражувања, Мека и Медина ги посетуваат 2-4 милиони ации секоја година, каде што годишниот просек е 3 милиони и се вбројува како светски религиозен туризам. Се споменува

како најдревна култура пред нашата ера 445 години Грција изградила стадион на кој во тоа време Божицата имала цел да собере луѓе од различни земји за да ја стекнат својата култура, затоа што оваа земја се смета за втора според антиката култура, религија итн.

Меѓу широкиот опсег на мотиви кои отсекогаш ги инспирирале масите да патуваат, верските се најстари. Според меѓународната статистичка дефиниција, туристичките патувања вклучуваат оние мотивирани од рекреација во строга смисла, како и многу други, дури и од религиозни причини. Во текот на последните децении, оваа миграција почна да го привлекува вниманието на туристичките истражувачи, кои теоретски и емпириски ја истражуваат, соочувајќи се со основната дилема околу овој поим. Поточно, во рамките на проучувањето на нејасната врска меѓу туризмот и религијата, се јавуваат сомнежи за исправноста на разговорниот израз религиозен туризам. Станува збор и за суштината на феноменот кој по Втората светска војна постепено почна да расте и да се прилагодува на главниот тек на глобалните туристички текови.

Религиозните верувања на единствен начин ја претставуваат историјата, автентичноста, карактерот и долговечноста на верните заедници. Собрани материјални и нематеријални елементи на религиозната традиција. Анализата покажува дека исламскиот верски туризам е колосално движење на ациите кон иконите Мека и Медина во Саудиска Арабија, потоа духовните посети на Ватикан во Италија или Константинопол и Атина во Грција.

Косово се наоѓа во западниот до централниот дел на Балканот. Меѓу многуте други балкански држави со културни карактеристики се разликуваат од оние кои позитивно влијаат на зголемувањето на интересот, поточно туристичкиот мотив. Сообраќајот - транспортот е посебна дејност и стопанска гранка на една земја, која се занимава со превоз на стоки, луѓе, енергија и вести од една во друга земја. Побарувачката на меѓународна, па дури и национална сообраќајна-транспортна инфраструктура значи многу голем број луѓе (туристи) кои сакаат да се движат ефикасно, брзо и евтино. Христијанството и црквата Стубла, позната како прво албанско училиште на Косово од 1905 г.

Зошто верскиот туризам е толку важен?

Религиозните причини се значајни ирационални фактори за учество во туристичките патувања како Рим, Мека, Медина, Константинопол, Ерусалим и други важни верски центри. Тие се важен дел од туризмот кој е поттикнат од групата на оние кои се мотивирани да ги посетат овие места од религиозни причини.

Меѓу широкиот опсег на мотиви кои отсекогаш ги инспирирале масите да патуваат, верските се најстари. Според меѓународната статистичка дефиниција, туристичките патувања ги вклучуваат оние мотивирани верници од рекреација во строга смисла, како и многу други, дури и од религиозни причини. Во текот на последните децении, оваа миграција почна да го привлекува вниманието на туристичките истражувачи, кои теоретски и емпириски ја истражуваат, соочувајќи се со основната дилема околу овој поим. Во денешно време, одењето на ацилак до најомилената религиозна градба стана многу полесно. Без разлика дали е во близина или далеку, постои посебен дел од самиот верски туризам кој вклучува туристички пакети кои вклучуваат едно или повеќе места за ацилак за верниците. Верскиот туризам е од многу профитабилен карактер во споредба со масовниот туризам.

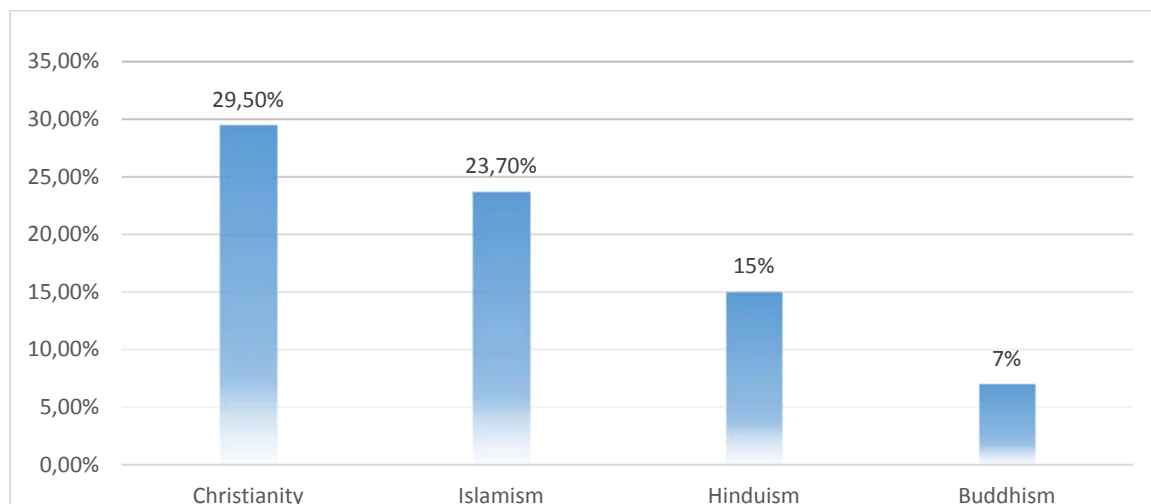
Почетните профитни маржи се високи, сепак, мора да се претпостави дека дел од нив тече надвор од комерцијалното коло за да ги нахрани приватните или државните верски фондации.

За муслиманите, годишниот ацилак во Мека во Саудиска Арабија е во срцето на верскиот туризам. Тоа е обврска еднаш во животот за оние кои се физички и финансиски способни да ја преземат. Речиси два милиони луѓе од целиот свет ја посетуваат Мека секоја година.

Како што истакнаа претходните студии, ацилакот и верскиот туризам можат да станат одржлив извор на вработување и приход, без да се жртвуваат важните општествени и верски функции на светилиштата и нивните ацилак.

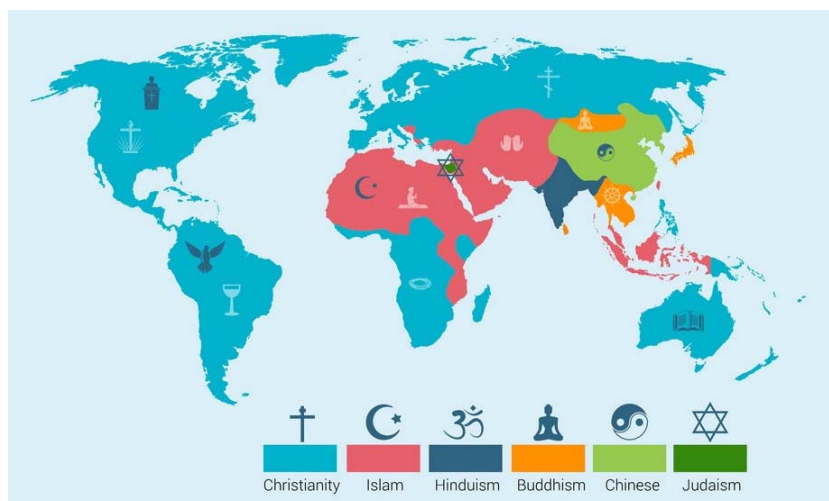
Повикувајќи се на податоците добиени од страницата која се занимава со проучување на бројот на верници во главните религиозни вери во светот (www.worlddata.info), овие религиозни верувања доминираат во светот:

1. Христијанство 29,5%
2. Исламизам 23,7%
3. Хиндуизам 15,0%
4. Будизам 7%

Графикон 1: Распространетост на религиозните верувања во светот според Worlddata.

Како што може да се види од картата 1, ширењето на религиозните верувања во светот е како што следува: на континентите Европа, Северна и Јужна Америка, како и Австралија, доминира христијанската вера, додека исламската вера е широко распространета на југот. Источниот дел на Азија (од каде што е и почетокот на нејзиното ширење, Мека, Саудиска Арабија), потоа се протега во Северна, Централна и Источна Африка, а последната од трите најраспространети вери во светот, хиндуизмот, се протега на југ во Азија и Индија.

Карта 1: Карта на религиозните верувања во светот.

Традиционалните научници, исто така, се склони кон ова гледиште за феноменот, бидејќи тие го гледаат туризмот како исклучително хедонистички феномен, додека патувањата инспирирани од духовни мотиви сè уште се повеќе насочени кон покајание, подвиг, молитва, медитација и откажување од материјалното. И покрај гореспоменатата термилошка дебата, суштината на

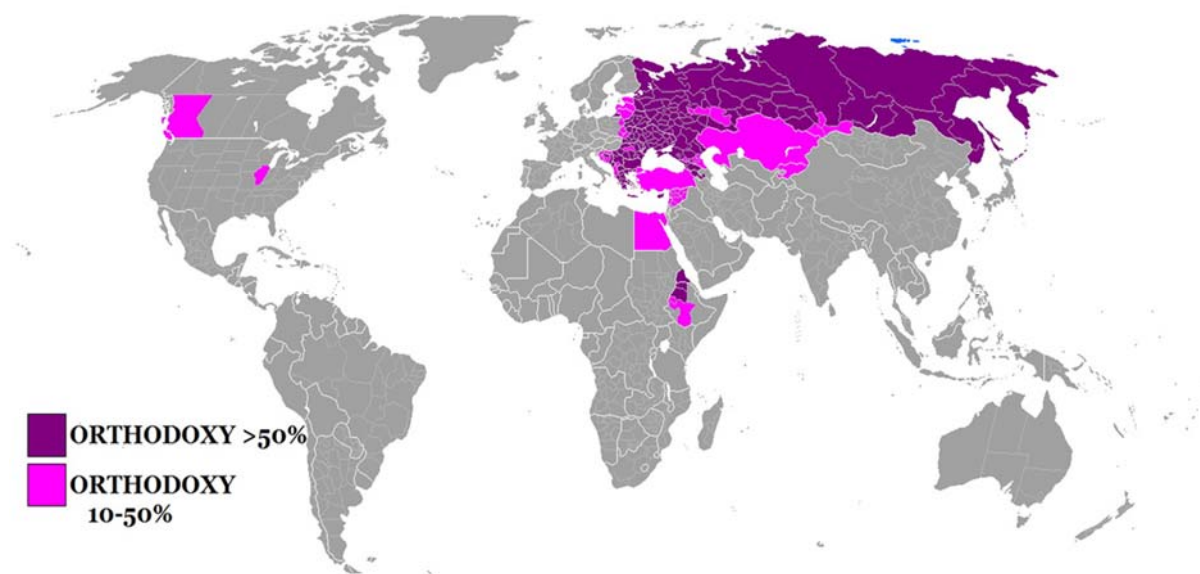
проблемот не е контроверзна, како што сведочи богатата литература на различни јазици (Интернетот вклучува повеќе од дваесет илјади референци). Сепак, сите се согласуваат дека нема остро разграничување и дека во секое патување и престој мотивиран од верба има многу други елементи, барем оние кои ги поврзуваат сите патници, а чинот на потрошувачка е најважен меѓу нив. Во литературата се среќаваме и со спротивното тврдење.

Од вкупното население на земјината топка, бројот на христијаните е 33,39% од кои:

1. Римокатолици 16,85%
2. Протестанти 6,15%
3. Православни 3,96% и,
4. Англиканци 1,6%.

Графикон 2: Распределбата на христијанското население во нејзините гранки

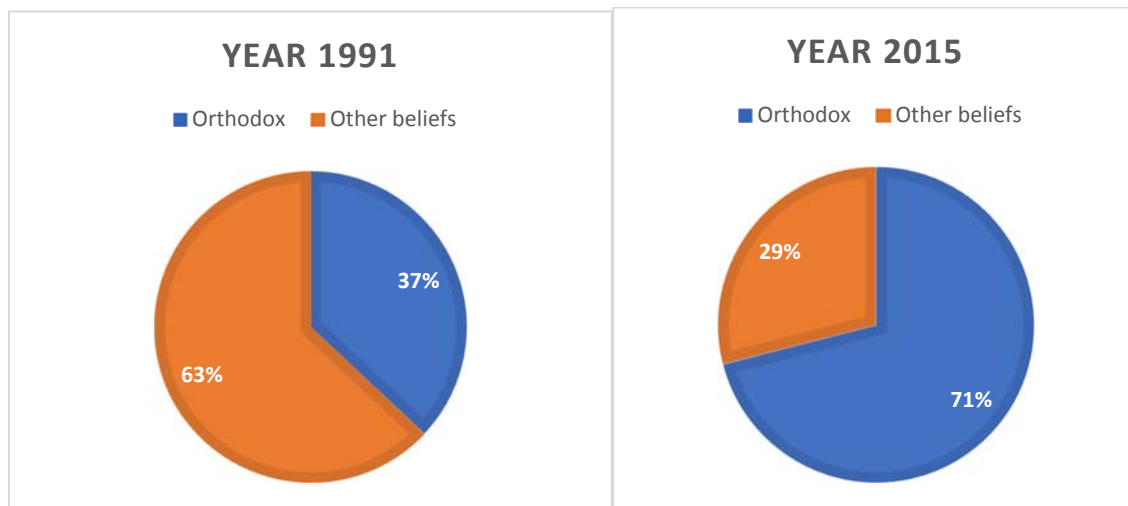

Карта 2: Обемот на православноста вера во светот

Повеќето европејци се придржуваат до една од трите широки поделби на христијанството: римокатолицизмот на запад и југозапад, протестантизам на север и источно православие на исток и југоисток. Поделбите на христијанството се резултат на историскиот раскол што го следеше неговиот период на единство како усвоена државна религија во последните фази на Римската империја. Населението во Грција е православно христијанско 92%. Грција и Русија се единствените земји во светот кои имаат толку голем процент од православно население.

Според онлајн истражувањата, верската припадност на многу луѓе повторно почнала да расте по распаѓањето на Советскиот Сојуз во 1991 година, а православноста христијанска вера се зголемила во земјите од Источна Европа. На пример во 1991 година 37% од населението во Русија се

изјасниле како православни, додека во 2015 година овој процент достигнал 71%, односно имаме пораст од 34%.

Графикон 3 и Графикон 4: Декларација на руското население за верска припадност во 1991 и 2015 година.

Религиозното верување и неговото влијание врз развојот на туризмот во Косово

Верските заедници претставуваат клучен елемент во карактерот на секој народ. Во денешно време, мултикултурализмот стана универзален феномен, особено во западната цивилизација. Нашите верски заедници имаат право неограничено да ја вршат својата дејност на дел од државата или на целата територија, по избор на самата заедница. Исто така, државата гарантира слобода на образование и веронаука.

Исламската заедница, која дејствува во рамките на „Ослободените земји“, покрај верската парола, има и патриотска. Имамите и верските службеници ќе останат на врвот на задачата што им е доделена и истовремено ќе ги изведуваат своите проповеди со религиозна и патриотска содржина.

Во контекст на демонстрациите организирани за празникот 28 Ноември, кои за прв пат се одржуваат во ослободените земји, Високиот граѓански комесаријат за Косово, Дибр и Струга преку телеграма бр. 20 од 8-XI-1941 година, бара од Претседателството на Министерскиот совет во Тирана Муслиманската заедница да испрати група кадри, кои „во џамијата би ги извршиле вообичаените верски молитви на албански јазик“.

Во нашата национална историја има многу религиозни личности кои дале редок придонес, но историчарите и истражувачите честопати се склони да ги негираат или барем да ја кријат својата верска титула под изговор за зачувување на секуларниот национален лик. Но, геостратешкото влијание и националниот и политичкиот ефект беше и е видливо, особено по отцепувањето на Косово од Албанија и Србија, кои ја користеа и религијата за своја политика. Тоа не значи дека дури и Албанците, поточно албанските верски водачи, особено муслиманите, не ја користеле религијата како геостратегија за да се разликуваат од непријателот. Од друга страна, тенденцијата за издигнување над поделбите и религиозните определби во интерес на единството околу националното прашање започнала во периодот на ренесансата и нејзиниот континуитет секогаш бил во функција со текот на времето.

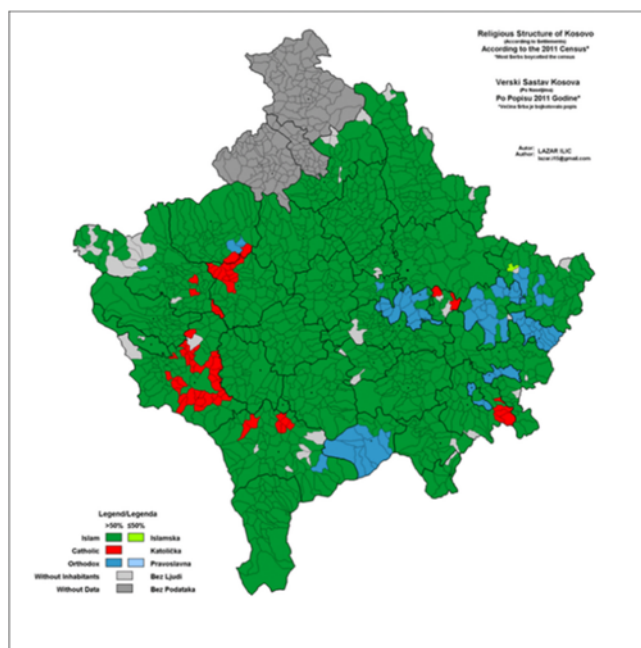
Слика 1: Христијанска цамија и црква се наоѓаат во двор во градот Урошевац. Слика 2: Цамијата на селото Гермова-Општина Витиа (околу 1827 г.).

Горенаведениот пример точно покажува дека меѓурелигиската толеранција на Косово е многу голема и не предизвикуваат никаков проблем дури и ако двата објекти од две верски вери се најдат во ист двор, еден таков е во градот Феризај во југоисточниот дел на Косово.

Во Косово долго време коегзистираат три религии, исламот, православие и католицизмот. Големо мнозинство од косовските Албанци се муслимани, малцинство, околу 60.000, се католици, додека мнозинството од косовските Срби се православни. Општините во Косово каде доминира православната вероисповед се: Лепосавиќи, Зубинпоток, Штерпца, Грачаница, Клокоти, Партеш и Ранилугу.

Косово се наоѓа во западниот до централниот дел на Балканот. Меѓу многуте други балкански држави со културни карактеристики се разликуваат од оние кои позитивно влијаат на зголемувањето на интересот, поточно туристичкиот мотив.

- Како составен дел на Балканот и Европа, позицијата на Косово несомнено е вреднувана во однос на геотуризмот, поради неколку причини:
- Добро е поврзан со земјите во регионот и пошироко со патна инфраструктура и други можности.
- Да се биде дел од Балканскиот Полуостров, кој е добро познат и посетен бидејќи е географска територија која не е добро истражена и користена особено од европските туристи и оние надвор од Европа. Иако не е голем, дел од територијата на Косово, особено планинските предели се девствени по туристичка содржина и препознатливост, особено од странските посетители.
- Тоа е природно богатство (убавина), дел од нив се споделуваат со соседните земји, затоа треба да се вреднуваат и да се пристапуваат билатерално и мултилатерално.
- Силните културни мотиви кои се испреплетени и со богатството на нашите соседи, Косово треба да биде составен дел од маршрутите на туристичкиот сообраќај наменет за Југоисточна Европа.
- Не е далеку од морето и има одлични можности за излегување на море. Ова се подобрува од ден на ден итн.

Карта 3: Сината и сивата боја ги претставуваат местата каде што се шири православната вера во Косово

Денес, Српската православна црква на Косово е втора по големина верска заедница, по муслиманите. Српската православна црква на Косово постои во градовите како Пеќ, Грачаница, Дечани, Митровица и Призрен, како и во некои села. Српската православна црква на Косово функционира како национална верска заедница која ги вклучува сите Срби. Меѓу спомениците на културното наследство на Косово несомнено се и оние кои припаѓаат на Српската православна црква и досега тие се единственото културно наследство на Косово застапено на списокот на светско наследство на УНЕСКО.

Четири споменици вклучени во оваа листа се:

1. Дечанскиот манастир во Дечани,
2. Пеќката патријаршија во Пеќ,
3. Манастирот Грачаница кај Приштина и
4. Богородица Љевишка црква во Призрен.

Слика 3: Православна црква во Дечанскиот манастир.

Слика 4: Православна црква во Партеш

Заклучок

Туризмот, како променлива и доста сложена појава, бара конечна и единствена дефиниција од која ќе може да се тргне за негово систематско и научно сознание. Туризмот е поврзан со различни науки, како што се економијата (за нејзините ефекти врз економијата), социологијата (за нејзиниот социјален аспект), психологијата (за потрага по индивидуални или групни мотиви),

географијата (за нејзината просторна содржина), науките религиозни и секогаш во центарот на туристичкиот феномен е човечкото присуство. Во светот најстариот верски туризам започнува од Саудиска Арабија, каде што Европејците од првите Арапи користеле алгебра, хемија, медицина, градежништво и слично, додека Египќаните ја користеле изградбата на пирамидите од нивната античка градба. Според научните истражувања, 2-4 милиони ации ја посетуваат Мека и Медина, како и православните Константинопол секоја година.

Религиозните верувања на единствен начин ја претставуваат историјата, автентичноста, карактерот и долговечноста на верните заедници. Собраните материјални и нематеријални елементи на религиозната традиција претставуваат сложена слика, која не само што открива религиозно наследство, туку и богата културна историја, меѓукултурни раскрсници и приказни и митови за побожните ации и локалните заедници. Споменатата анализа покажува дека исламскиот верски туризам е колосално движење на ациите кон иконите Мека и Медина во Саудиска Арабија, потоа духовните посети на Ватикан во Италија или Константинопол и Атина во Грција.

КОВИД-19 го обнови јавниот интерес за ацилак, неговото лично и колективно значење и мотивациската моќ. Како последица на тоа беше намалувањето на туристичките посети ширум светот и особено на масовните движења како што се гледа погоре во овој контекст потребни се идни студии за истражување на ацилакот во нови услови, во смисла на мобилност и како дел од повеќе толкувања на нештата на современите животот. Кога Грците почнаа да го „враќаат животот“, по големата должничка криза и трите бранови на пандемијата СОВИД-19, тие планираа низа активности според нивниот начин на живот, наместо патувања и посети. Во моментот, учеството на верските празници и ацилак постојано се зголемува, додека новите владини и свештенички планови се планира да се реализираат.

Разновидноста на верските објекти и споменици, побожноста и практиките на ацилак, автентичноста на живата култура и интра- или меѓурегионалната мобилност на ациите може да станат важен фактор на одржливост, зајакнување на локалните економии и одржување на социјалната и еколошката одржливост на предметите верски. Претходните студии дадоа докази дека религиозните дестинации се позитивни аспекти на локалниот социо-економски развој, бидејќи тие „ја зајакнуваат важноста на градењето кооперативни процеси. Овој екосистемски пристап е во согласност со Декларацијата од Витлеем на UNWTO (UNWTO 2015), која ги охрабрува луѓето да „Развиваат рути за религиозен туризам, ацилак меѓу земјите и мрежи за религиозни туристички дестинации, како ефективни средства за промовирање на регионалниот развој и интеграција.

Интеркултурните размени и разбирање, како и самообразование и учење“. Сегашната ситуација бара обновување на планирањето, управувањето и практиките во областа на верскиот туризам во Светот.

Идниот предизвик за ациите и домаќините во верските објекти ќе биде прашањето за проактивна и реактивна безбедност (здравјето) ќе биде главна грижа на сите нивоа во наредните години: затоа, тоа мора да биде дел од стратешкото планирање, кое ќе овозможи интеграција на концептите на ризик и непредвидливост, и да се создаде рамнотежа помеѓу потребата од краткорочни мерки (ограничување на движењата и контролни посети) и заштитата на основните слободи во движењето и верските практики.

Спомениците на културното наследство на Косово несомнено се оние кои припаѓаат на Српската православна црква и досега тие се единственото културно наследство на Косово застапено во списокот на светско наследство на УНЕСКО, кое ние како држава мораме да го зачуваме и ги ставаме во плановите на нашата држава, спомениците кои се вклучени во оваа листа се: 1)

Дечанскиот манастир во Дечани, 2) Пеќката патријаршија во Пеќ, 3) Манастирот Грачаница кај Приштина и 4) Богородица Љевишка црква во Призрен.

Референци

1. Dimitrov, Nikola, Mitreva, Elizabeta, Serafimova, Mimoza (2017) Методологија на научноистражувачката работа (наука и практика). Независно издание, Штип
2. Dimitrov, Nikola and Metodijeski, Dejan and Koteski, Cane and Angelkova, Tanja (2017) Религиозен туризам. Goce Delcev University, Stip. ISBN 978-608-244-463-5
3. Koteski, Cane and Jakovlev, Zlatko and Dimitrov, Nikola (2021) Religion, mountains and socio-economic conditions. LAP Lambert Academic Publishing, Germany.
4. Цане Мојаноски, (1998) Методологија на научноистражувачката работа, Скопје;
5. Ратко Зеленика (2000) Методологија и технологија за правење научни и стручни недели, (Четврто издание), Економски факултет во Ријеци, Риека;
6. Стипе Блак (2005) Увод во знаење, Шибеник;
7. Тадајуки, Х., „Анализа на квантитативна туристичка индустрија“, Батерворт-Хајнеман Елсевиер, 2008;
8. Phillimore, J., Goodson, L. ed., „Квалитативно истражување во туризмот“, Роутлеџ, 2004 година;
9. Виолета Панзова (2003) Науката како занает, Скопје;
10. Момчило Сакан (2000) Работата на експертите и научниците Радова, Нови Сад; и друга литература.
11. Батковска Лилјана (2005): „Методологија на научно истражување“, Факултет за туризам и угостителство – Центар за научни истражувања, „Идеа – Комерц“, Охрид;
12. Влахова Крисина и Тодорови Ем Емилија, „Туристичка економија“, Скопје, 2013 г.
13. Баум Т.
14. ЕУ, Проект, Идентификација на потенцијални области за биодиверзитет во Косово кои ги исполнуваат критериумите на Еколошката мрежа, Управување со шумите „Naturanë Kosovë, Prishtinë 2000“ 2007-2008.
15. Бислими Беким, Кули-Оштетено од војната национално наследство, Радио Слободна Европа, прифатено (www.evgoraelire.org 18.09.2006).
16. Броци Ермела, Народната облека денес, дел од културното наследство, Културна традиција и современост, стр.157-160, Центар за албаношки студии, Институт за културна антропологија и уметнички студии, Тирана 2011 г.
17. Дучи Влад Владан, Радованови Милано, Клима Србија, Белград 2005 г.
18. Дадли Најдел, Насоки за примена на категории за управување со заштитени подрачја, IUCN, Gland, Швајцарија 2008 година.
19. Гаши Ферим, Проект за инвентаризација на шумите на Косово 2002-2003 година, стр. 249-259, Конференција на ИПП, Скопје, 15-17.09. 2010 година.
20. Гаши Муса, Основи на туризмот, Институт за учебници и наставни средства, Приштина 1986 г.